

รูปแบบการประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์ เพื่อการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธ*

The Application Model of Bhikkhu Pātimokkha for Management of Buddhist-Oriented Organization

สายสมร นาคลดดา¹, พระราชปริยัติกวี (สมมาปณฺโณ) และ บุญเลิศ โอธฺฐ
Saisamorn Naklada¹, Phra Rajapariyattikawi (Sammapanño) and Boonlert Otsu
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University
¹Corresponding Author. E-mail: saisamornn@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือการบริหารงานคณะสงฆ์ และ 2) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการและสาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์การการทำงานแนววิถีพุทธของคฤหัสถ์ โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผลการวิจัยพบว่า

1) การบริหารงานคณะสงฆ์ด้วยพระธรรมวินัยเป็นรูปแบบการบริหารงานต้นแบบที่ทรงประสิทธิภาพยิ่งของพระพุทธเจ้า ภิกขุปาฏิโมกข์อันประกอบด้วยศีลของภิกษุ 227 ข้อนับเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารงานคณะสงฆ์ให้มีการประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน ภิกขุปาฏิโมกข์มีสาระสำคัญโดยนัยสงเคราะห์ลงในกรอบไตรสิกขาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดกรอบปฏิบัติเพื่อการบริหารองค์การการทำงานของคฤหัสถ์ตามแนววิถีพุทธที่เป็นรูปธรรม อันมีจุดมุ่งเน้นที่การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลและองค์กร

2) การประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์มีแนวทางการปฏิบัติที่มีรากฐานมาจากศีล อันเป็นความดีงามด้านความประพฤติที่ครอบคลุม 3 มิติ คือ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากรรมันตะ (การงานชอบ) และสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) รูปแบบการประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์การการทำงานแนววิถี

*Received April 12, 2017; Accepted January 12, 2018.

พุทธของคฤหัสถ์พิจารณาจากหลักการ สาระสำคัญ และวิธีการของภิกขุปาฏิโมกข์เป็นหลัก ดังนี้ คือ (1) ประยุกต์ใช้หลักการของภิกขุปาฏิโมกข์ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของหมู่คณะเพื่อการจัดวางโครงสร้างองค์การการทำงานที่เข้มแข็ง (2) ประยุกต์ใช้สาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ที่สังเคราะห์ลงในกรอบไตรสิกขาเป็นกรอบในการบริหารคนให้มีคุณธรรมในการทำงาน และ (3) ประยุกต์ใช้วิธีการของภิกขุปาฏิโมกข์ที่เน้นความพร้อมเพรียงและความมีเอกภาพของหมู่คณะเพื่อบริหารงานองค์กรที่สร้างจริยธรรมและสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ โดยมุ่งผลลัพธ์ในเชิงบูรณาการให้เกิดองค์กรการทำงานตามแนววิถีพุทธที่มีศีลระดับวินัยและศีลระดับธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารคนและบริหารงาน ที่คำนึงถึงประโยชน์สุขและสามัคคีธรรมของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

คำสำคัญ: ภิกขุปาฏิโมกข์; การบริหารองค์กร; องค์กรแนววิถีพุทธ

Abstract

This article aims (1) to study the significant essence of Bhikkhu Pātimokkha having been used as a tool for Sangha Administration and (2) to propose the application guidelines in use of Bhikkhu Pātimokkha as a tool for management of Buddhist-oriented organizations. It is fulfilled by conducting the documentary research and focus group discussion.

The research results indicate that

1) Sangha administration based on Dhamma and Vinaya is judged as the best and most effective management method initiated by the Lord Buddha. Bhikkhu Pātimokkha, a set of 227 disciplinary rules or precepts for monks, is considered as the important tool for sangha administration to establish unity of behaviors and practices. The significant essence of Bhikkhu Pātimokkha aligns with the three-fold training principle. It can be applied for establishing a practical framework for management of buddhist-oriented organizations that aim to create morality, ethics, and unity in individual persons and organizations. 2) It presents that the social behaviors following the practical framework of Bhikkhu Pātimokkha are definitely conducted on the basis of precepts (sila) that produce behavioral virtues in 3 dimensions namely right speech (sammā vācā), right action (sammā kammanta), and right livelihood (sammā ājīva). The application model of Bhikkhu Pātimokkha for management of buddhist-oriented organization is expected to consequently create morality, ethics and unity among organizational members by (1) applying principles of Bhikkhu Pātimokkha required in certain organization administration where the participation and involvement for creating a firm organizational structure become the chief demand; (2) applying the significant essence of Bhikkhu Pātimokkha implied with the three-fold training principle for human management to create their morality; and (3) applying the practice methods of Bhikkhu Pātimokkha to give rise to organizational harmony and solidarity where the moral and ethical framework would be uniquely created for the benefit of such organization administration based on public advantages through unity.

Keywords: Bhikkhu Pātimokkha; Organization Management; Buddhist-oriented Organization

บทนำ

จุดมุ่งหมายของการบริหารตามนัยทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ เพื่อให้การศึกษาและการพัฒนาตนเองของภิกษุสงฆ์ได้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน การบริหารงานโดยพื้นฐานจึงเป็นการจัดสภาพแวดล้อม ตลอดถึงระบบความสัมพันธ์ในการทำกิจการร่วมกันทุกอย่าง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเรียบร้อย เพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อต่อการที่บุคคลจะได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เพื่อเข้าถึงชีวิตที่ติงามยิ่งขึ้น การบริหารงานคณะสงฆ์จึงมีจุดมุ่งหมายเน้นให้เป็นไปเพื่อให้เกิดการศึกษา และเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง (Phra Dhammapidok P.A. Payutto, 2000)

ทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กรมีหลากหลายทฤษฎีจากนักคิดทั้งฝั่งประเทศแถบตะวันตกและตะวันออก องค์กรหนึ่งๆ อาจเลือกนำแนวคิดจากทฤษฎีต่างๆ มาปรับใช้ได้ตามลักษณะเฉพาะขององค์กรนั้นๆ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรมีประสิทธิภาพสูงสุดและบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ ในบทความนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเฉพาะทฤษฎีวิสัย 5 ประการ สำหรับองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปีเตอร์ เอ็ม เซนจ์ (Peter M. Senge) ที่สอดคล้องกับแนวคิดของการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในองค์กร ทั้งนี้ เนื่องจากคุณลักษณะขององค์กรแห่งการเรียนรู้ นั้นมุ่งเน้นให้คนในองค์กรหมั่นศึกษาหาความรู้และคิดใคร่ครวญสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ เพื่อสร้างเสริมสติปัญญาที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องนำทางในการปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วงได้อย่างชาญฉลาดและถูกต้องเหมาะสม วิสัย 5 ประการประกอบด้วย 1) ความรอบรู้และเชี่ยวชาญของบุคคล 2) แบบแผนทางความคิด 3) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 4) การเรียนรู้ของทีมงาน และ 5) การคิดอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ แนวคิดของวิสัย 5 ประการนี้สามารถจัดเข้ากลุ่มตามกรอบการบริหาร 3 ระดับ คือ การบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ได้ดังนี้ คือ 1) การบริหารตน หรือ วินัยระดับบุคคล ประกอบด้วย การใฝ่เรียนรู้และความเชี่ยวชาญของบุคคลในองค์กร การมีแบบแผนทางความคิดที่สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม และการคิดเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบที่ทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมขององค์กรได้ 2) การบริหารคน หรือ วินัยระดับทีม ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สามารถมองเห็นเป้าหมายที่มุ่งหวังร่วมกันของคนในองค์กร และการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมเพื่อสร้างความร่วมแรงร่วมใจบนพื้นฐานของความสามัคคี และ 3) การบริหารงาน หรือ วินัยระดับองค์กร ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการใช้สติปัญญาในการทำงานให้เกิดขึ้นในองค์กร (Peter M. Senge, 1990)

อย่างไรก็ดี แม้ระเบียบแบบแผนและวิธีการปฏิบัติที่ได้จากแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรจากประเทศแถบตะวันตกและแนวคิดในการบริหารองค์กรตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะดูสอดคล้องกัน แต่ก็พบว่า มีความแตกต่างกันอยู่ในบางมิติ โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณในการทำงานของสมาชิกในองค์กร ทั้งนี้ ประเด็นความต่างที่เกี่ยวข้องที่สามารถพบได้เฉพาะในการบริหารองค์กรด้วยหลักพระธรรมวินัย ได้แก่ 1) จุดมุ่งหมายหรือวิสัยทัศน์ขององค์กรตามหลักพระธรรมวินัยนั้นเป็นการทำ

เพื่อประโยชน์ของผู้อื่นและเพื่อเกื้อหนุนสังคมโดยรวม โดยไม่หวังผลประโยชน์หรือผลกำไร 2) วิธีการบริหารโดยใช้หลักพระธรรมวินัยได้สร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ทำให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน 3) การมีศีลเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมทางกายและวาจาของหมู่คณะให้ไปในทิศทางเดียวกันสร้างความเป็นระเบียบ ความมีวินัย ความเป็นเอกภาพ และความสามัคคีให้เกิดขึ้นในองค์กร 4) การประพฤติปฏิบัติตนของผู้นำองค์กรที่มีมาตรฐานทางศีลธรรมขั้นสูงช่วยสร้างความน่าเคารพนับถือให้กับสมาชิกในองค์กร ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายและลูกน้องที่เป็นไปด้วยความเต็มใจและยินยอมพร้อมใจ 5) การคำนึงถึงและความเอาใจใส่ในสภาพแวดล้อมรอบตัว ทั้งกับบุคคลในองค์กรและบุคคลภายนอกที่มาขอรับบริการช่วยสร้างบรรยากาศของความมีมิตรไมตรีที่ดีต่อกันให้เกิดขึ้น อันจะทำให้การประสานความร่วมมือในระหว่างกันเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน (Phramaha Danai Upawattano and Amnaj Buasiri, 2015)

นอกจากนี้ หลักการบริหารงานและบริหารองค์กรสมัยใหม่ส่วนมากจะเน้นเทคนิคและวิธีการ เพื่อบ่มเพาะเป้าหมายในการแข่งขันและสร้างผลกำไรสูงสุด ในยุคปัจจุบัน นักบริหารสมัยใหม่ต่างหันมาคิดทบทวนถึงบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางการบริหารเดียวที่มีประสิทธิภาพที่สนองต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันและสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียวหรือไม่ การบริหารจัดการสมัยใหม่ยังขาดอะไรบางอย่างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและสันติของมนุษย์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อบุคคลและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย และเป็นคำสอนที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบัน การนำหลักการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธตามหลักพระธรรมวินัยเข้ามาประกอบหรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบันถือเป็นแนวทางใหม่ เป็นการเข้าสู่มิติของการบริหารงานที่ยั่งยืนมั่นคง สร้างความเป็นธรรมต่อบุคคลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด และยังสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อการบริหารงาน รวมทั้งจะเป็นหลักการบริหารจัดการองค์กรของตนอย่างมีระบบ โดยมีหลักคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรอีกด้วย

การบริหารจัดการองค์กรในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายคือ มรรคผลนิพพาน โดยมีพระธรรมวินัยเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของสังคมสงฆ์ อันจะยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (Phra Brahmaganabhorn P.A. Payutto, 2014) ภิกขุปาฏิโมกข์ถือเป็นหลักเกณฑ์และกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยที่ช่วยรักษาสังคมสงฆ์ให้ดำรงอยู่เป็นปึกแผ่นและมีเอกภาพมาเนิ่นนานกว่าสองพันห้าร้อยปีตราบเท่าทุกวันนี้

ในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการนำหลักการของภิกขุปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นกรอบในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์มาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารองค์กรการทำงานของคฤหัสถ์ โดยนำเสนอแนวทางในการขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์ให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์อย่างเป็นรูปธรรมตามสภาพแวดล้อมของยุคสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะในองค์กรการทำงานทั่วไป เพื่อส่งเสริมให้คฤหัสถ์ได้นำหลักการและแนวปฏิบัติบนพื้นฐานของศีลในระดับที่สูง

ขึ้นไปกว่าสี่ล 5 ไปประยุกต์ใช้ในการฝึกฝนตนเองเพื่อการปฏิบัติงานและเพื่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมที่จะเกื้อกูลสังคมรอบด้านตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือการบริหารงานคณะสงฆ์
2. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการและสาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กรการทำงานแนววิถีพุทธของคฤหัสถ์

วิธีดำเนินการวิจัยวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้วิธีการศึกษาด้านเอกสาร (Documentary Research) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อมุ่งค้นคว้าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหลักการและสาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือการบริหารงานคณะสงฆ์ และวิเคราะห์หาแนวทางในการนำหลักการและสาระสำคัญดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารองค์กรการทำงานแนววิถีพุทธของคฤหัสถ์ในปัจจุบัน โดยได้นำเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามขั้นตอนกระบวนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 3 เรียบเรียงข้อมูลและเขียนผลการวิจัยแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย อันได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภิกขุปาฏิโมกข์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร และผู้ทรงคุณวุฒิด้านบูรณาการ เพื่อยืนยันความถูกต้องของผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่นำเสนอในบทความนี้เป็นการสรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธของคฤหัสถ์ โดยเน้นความสำคัญของการนำศีลสิกขาบทมาตีความตามกรอบของไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อนำไปประยุกต์ใช้จัดทำกิจกรรมหรือกำหนดข้อปฏิบัติในการทำงานที่จะช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในองค์กรการทำงานตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการบริหารคณะสงฆ์

1. จุดมุ่งหมายของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารงานคณะสงฆ์

ภิกขุปาฏิโมกข์ คือ ศีลสิกขาบทของพระสงฆ์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจธรรม เหมือนกับศีลที่นิยมถือปฏิบัติในหมู่พุทธศาสนิกชนที่เป็นคฤหัสถ์ ได้แก่ เบญจศีล (ศีล 5) อาชีวะวัฏฐมกศีล (ศีล 8) อัญญศีล (ศีล 8) อุโบสถศีล (ศีล 8) เป็นต้น ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นเริ่มต้นแรกที่สุดในการฝึกอบรมตนที่มุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน จึงเน้นไปที่การละเว้นความชั่วต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในระบบการฝึกอบรมไตรสิกขา ศีลยังไม่ใช่ข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายโดยตัวมันเอง แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญขั้นต่อไป คือ สมาธิ ซึ่งถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายเฉพาะของศีล โดยนัยนี้ คุณค่าในด้านจิตใจของศีลจึงมีความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศีลคือเจตนาที่จะงดเว้นหรือการไม่คิดทำความชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง อันจะเป็นฐานทำให้จิตจดจ่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้โดยง่าย แม้จะเป็นเพียงระดับโลกิยะ แต่สะสมไปนานวันก็จะเป็นพลังความดีที่ผลักดันไปสู่ระดับโลกุตระได้ จุดมุ่งหมายของศีลสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์แสดงถึงเจตนารมณ์ที่เน้นความดีงามและประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม เพื่อให้คณะสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส สอดคล้องตามจุดมุ่งหมายแห่งการบัญญัติสิกขาบท 10 ประการ ที่จัดแบ่งหมวดย่อยได้เป็น 5 ข้อ คือ เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่บุคคล เพื่อประโยชน์แก่การเจริญธรรมพัฒนาชีวิต เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน และเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2014) ข้อบัญญัติต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ที่เกี่ยวกับประโยชน์สุขและความดีงามของภิกษุสงฆ์และสังคมโดยรวมทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกัน จุดมุ่งหมายทางสังคมของศีลระดับวินัย อันได้แก่ ความเคารพในสงฆ์ที่มีความหมายสืบเนื่องอยู่ด้วยกันกับความเคารพในธรรมและวินัย การปฏิบัติที่ชอบด้วยธรรมและเป็นไปตามพระวินัย การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ และการยึดมั่นในสามัคคีธรรม ก็ดำเนินไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยรวมเป็นจุดหมายเช่นกัน

ภิกขุปาฏิโมกข์มีพัฒนาการอันเกิดจากการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอนุบัญญัติเพิ่มเติม เพื่อให้สิกขาบทที่มีความรัดกุม และยึดถือปฏิบัติได้โดยง่าย แสดงให้เห็นถึงการกำกับดูแลและการบริหารคณะสงฆ์ที่มีความยืดหยุ่น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความเข้มแข็งในการกำหนดกรอบปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมและบริบททางสังคม ได้แก่ คฤหัสถ์หรือภิกษุสงฆ์ผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือธรรมเนียมปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ที่ขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนต่างๆ เป็นต้น

2. สาระสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การ ทำงานแนววิถีพุทธ

สาระสำคัญของศีลสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์แสดงถึงความดีงามด้านความประพฤติที่ครอบคลุม 3 มิติ คือ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) และสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) กล่าวคือ มิติที่ 1 สัมมาวาจา หมายถึง บุคคลผู้ที่มีสัมมาวาจานั้นจะมีความละเอียดรอบคอบในการแสดงออกทางวาจาอย่างยิ่ง มีการพิจารณาเวลา สถานที่ บุคคลให้ดีกว่าก่อนที่จะกล่าวหรือพูดสิ่งใดออกมา; มิติที่ 2 สัมมา-

กัมมันตะ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมากัมมันตะนั้นจะเป็นผู้มีความประพฤติและอุปนิสัยดีงามทางกายและมีจิตเมตตา; และมิติที่ 3 สัมมาอาชีวะ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมาอาชีวะถือได้ว่าเป็นผู้ประกอบสัมมาชีพ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพสุจริต และมีความตระหนักที่เลยไปจากคำว่า อาชีพสุจริต ขึ้นไปถึงคำว่า การประกอบอาชีพที่ยุติธรรมหรือมีคุณธรรมต่อผู้อื่นด้วย

การนำสาระสำคัญและกรอบการปฏิบัติของภิกขุปาฏิโมกข์ไปประยุกต์ใช้บริหารองค์กรเป็นการสร้างแนวปฏิบัติทางสังคมที่มีรากฐานมาจากศีลและธรรม ที่จะสร้างความเป็นระเบียบ วินัย และความสามัคคีให้เกิดขึ้น โดยมีศีลเป็นเครื่องกำกับการประพฤติปฏิบัติของบุคคลและหมู่คณะให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธศาสนาเน้นสร้างคุณสมบัติอันพึงมีภายในตนตามหลักไตรสิกขาให้ได้เสียก่อน ซึ่งสำหรับในบริบทของภิกขุปาฏิโมกข์นี้ มุ่งเน้นเรื่องอริสติกขาและปาฏิโมกข์สังวรศีล เมื่อบุคคลมีคุณสมบัติอันพึงมีภายในตนแล้ว จึงจะทำให้จิตใจยึดมั่นและปฏิบัติตามคุณธรรมเพื่อการบริหารตนได้ นักบริหารที่ประสบความสำเร็จในการบริหารตนเอง ถือว่าเป็นผู้มีฐานชีวิตที่แข็งแกร่ง เป็นผู้มีปัจจัยหนุนนำที่จะทำให้สามารถบริหารคนและบริหารงานหรือองค์กรได้ประสบความสำเร็จ ดังแสดงในแผนภาพด้านล่างนี้

3. รูปแบบการประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อบริหารองค์กรแนววิถีพุทธ

การประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อบริหารองค์กรวิถีพุทธมีจุดมุ่งเน้นในการสร้างคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมในการทำงานให้เกิดขึ้นในองค์กร ประกอบด้วย

1) การประยุกต์ใช้หลักการของภิกขุปาฏิโมกข์ในการจัดวางโครงสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและสร้างความรู้สึกของการมีส่วนร่วมในความสำเร็จขององค์กรให้เกิดขึ้นกับคนในองค์กร เพื่อการบริหารทีมงานและการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ

2) การประยุกต์ใช้สาระสำคัญของสิกขาบทของภิกขุปาฏิโมกข์ที่สังเคราะห์ลงในกรอบไตรสิกขาเป็นระเบียบแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการบริหารบุคคลและทีมงานให้มีคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงาน

3) การประยุกต์ใช้วิธีการหรือแนวคิดเรื่องพิธีกรรมของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อสร้างความรู้สึกของการมีส่วนร่วม ความพร้อมเพรียง ความเป็นเอกภาพขององค์กร และความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อหน้าที่ร่วมกัน เพื่อการบริหารงานองค์กรที่คำนึงถึงจริยธรรมและสามัคคีธรรมเป็นที่ตั้ง ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการประยุกต์ใช้หลักการของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กร

ทั้งนี้ โดยกระบวนการประยุกต์ใช้หลักการของภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กร ดังแสดงในตารางด้านล่างนี้

หลักการของภิกขุปาฏิโมกข์	กระบวนการประยุกต์ใช้
เมื่อได้รับคำร้องทุกข์/กล่าวโทษ พระพุทธองค์ทรงไต่สวน วินิจฉัย และบัญญัติสิกขาบทท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ โดยให้ภิกษุสงฆ์ทุกรูปมีส่วนร่วมรับรู้และตัดสินใจ	<ul style="list-style-type: none"> - มีการกำหนดวิสัยทัศน์/ค่านิยมด้านคุณธรรมขององค์กร - จัดตั้งกฎ/ระเบียบ และกำหนดแนวทางปฏิบัติด้วยหลักเกณฑ์ที่ยอมรับร่วมกันว่าดีที่สุดในทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดทำ (บริหารงาน – การวางแผน)
ภิกษุสงฆ์ประพฤติ/ปฏิบัติตามสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์ (ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ)	กำหนดแนวทางการฝึกอบรมบุคลากรให้ประพฤติดีงามและมีทัศนคติที่ดีตามระเบียบปฏิบัติขององค์กร (บริหารคน/บริหารคน – การควบคุม)
คัดเลือกภิกษุผู้ฉลาดเป็นผู้ทรงปาฏิโมกข์และภิกษุผู้รู้วัตรทำบุพกิจ/บุพกรรมในการทำอุโบสถสังฆกรรมการสวดภิกขุปาฏิโมกข์	<ul style="list-style-type: none"> - คัดเลือกบุคลากรอย่างเป็นระบบ - มอบหมายงานตามความถนัดของบุคลากร - บริหาร/กำกับดูแลบุคลากรให้ปฏิบัติหน้าที่โดยเรียบร้อย - ประสานความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร & บุคลากร (บริหารคน/บริหารงาน – การจัดโครงสร้างองค์กร การสั่งการ การประสานงาน)
มีการประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมสวดภิกขุปาฏิโมกข์โดยพร้อมเพรียงกัน และหากไม่สามารถเข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรมได้ ภิกษุจะต้องมอบปาริสุทธิ/มอบฉันทะ	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุมโดยพร้อมเพรียงกันอยู่เสมอ เพื่อสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรให้กับบุคลากร - ควบคุม/กำกับดูแล/ฝึกอบรมบุคลากรในองค์กรให้ประพฤติ/ปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบแบบแผนขององค์กรอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ (บริหารคน – การควบคุม/บังคับบัญชา)
มีการกำหนดโทษปรับอาบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ผู้ล่วงละเมิด	- รักษาระเบียบปฏิบัติโดยการกำหนดบทลงโทษ ตามมูลเหตุแห่งความผิดและระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้ (บริหารคน/บริหารงาน – การควบคุม)
ระงับอธิกรณ์ด้วยอธิกรณ์สมณะ 7	วินิจฉัย/ตัดสินข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรให้ยุติลงอย่างเป็นธรรมและรวดเร็ว (บริหารงาน – การควบคุม/บังคับบัญชา)

การนำหลักการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธตามหลักพระธรรมวินัยเข้ามาประกอบหรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบันถือเป็นแนวทางใหม่ เป็นการเข้าสู่มิติของการบริหารงานที่ยั่งยืน มั่นคง สร้างความเป็นธรรมต่อบุคคลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด และยังสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อการบริหารงาน รวมทั้งจะเป็นหลักการบริหารจัดการองค์กรของตนอย่างมีระบบ โดยมีหลักคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารจัดการองค์กร

อภิปรายผล

การประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธมีจุดมุ่งเน้นไปที่การบริหารคน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์กร กล่าวคือ เป็นการบริหารบุคคลและบริหารหมู่คณะให้อยู่ร่วมกันด้วยดี โดยการพัฒนาทางกาย คือ การกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติภายใต้กรอบของศีล ควบคุมไปกับการพัฒนาจิตใจภายใน คือ ความคิดและจิตสำนึกและทัศนคติ ทั้งนี้ เพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงานของคนในองค์กรให้เกิดขึ้นเป็นธรรมเนียมปฏิบัติและวัฒนธรรมองค์กรในที่สุด โดยพัฒนาการในทางปฏิบัตินั้น สอดคล้องกับพัฒนาการ 6 ขั้นตอนตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ก (Kolberg, 1976) ตามลำดับ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทำดีเพราะกลัวการลงโทษ กล่าวคือ บุคคลพยายามปฏิบัติตามกฎระเบียบขององค์กร เพราะเกรงกลัวการลงโทษ จนเกิดเป็นพฤติกรรมเคยชินที่ปลอดจากการทำผิดกฎระเบียบ ด้วยการสร้างแรงจูงใจภายในตัวบุคคลเพื่อกระตุ้นให้คนประพฤติ/ปฏิบัติดี เช่น การกำหนดมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืน

ขั้นที่ 2 ทำดีเพราะได้รับสิ่งตอบแทน กล่าวคือ สร้างความพึงพอใจในพฤติกรรมเคยชินที่ดี สร้างทัศนคติและจิตสำนึกที่ดี โดยสร้างแรงจูงใจภายนอกเพื่อกระตุ้นให้คนประพฤติ/ปฏิบัติดี เช่น การให้รางวัลตอบแทนพฤติกรรมที่ดีนั้น

ขั้นที่ 3 ทำดีเพราะถูกคาดหวัง กล่าวคือ เมื่อได้รางวัลตอบแทนความดีที่กระทำแล้วจากขั้นที่ 2 คนย่อมยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ขององค์กร หรือจรรยาบรรณวิชาชีพตามความคาดหวังของสังคม เพื่อสร้างการยอมรับในสังคมอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น ด้วยการปฏิบัติตามความคาดหวังนั้น

ขั้นที่ 4 ทำดีเพราะมีวิจารณ์ญาณเช่นนั้นอย่างแท้จริง กล่าวคือ เมื่อมีความพอใจและสุขใจจากการกระทำที่ดีแล้ว บุคคลก็ย่อมจะยึดถือปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เสมอจนทำให้เกิดมโนธรรมขึ้นในตัวบุคคล ในขั้นตอนนี้ บุคคลจะรักษาระเบียบปฏิบัติขององค์กรและของสังคมด้วยตนเองอย่างเคร่งครัด เนื่องมาจากการได้รับการยอมรับจากสังคมแล้วในขั้นที่ 3

ขั้นที่ 5 ทำดีเพื่อส่วนรวมตามมาตรฐานของสังคม กล่าวคือ บุคคลจะเริ่มรู้สึกถึงการรับผิดชอบต่อสังคมและสภาพแวดล้อมที่ตนเองพึงกระทำและหันมาใส่ใจต่อสังคมรอบข้างมากขึ้น

ชั้นที่ 6 มีอุดมคติและคุณธรรมประจำใจ กล่าวคือ บุคคลสามารถสร้างคุณธรรม/จริยธรรม/ สัมมาศีลธรรมประจำใจ โดยคำนึงถึงความถูกต้องและความยุติธรรมเป็นสำคัญ และยึดหลักจริยธรรมของตน อย่างมีสติ ด้วยความยุติธรรม ละอายและเกรงกลัวต่อบาปอันเป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

เนื่องจากในยุคปัจจุบันประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดปัญหาสังคมนานาประการ ซึ่งล้วนเป็น ผลมาจากปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมไทย อันเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นใน การร่วมมือกันเร่งส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสมให้แก่เด็ก เยาวชน และพลเมืองของประเทศ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาประเทศให้สมดุลทั้งทางวัตถุและจิตใจควบคู่กัน โดยมีทุกภาค ส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ/เอกชน ภาควิชาการ ภาคสื่อมวลชน ภาคประชาสังคม และภาค ประชาชน เข้าร่วมดำเนินการอย่างบูรณาการตามแนวทางประชารัฐเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

ในการนี้ รูปแบบการประยุกต์ใช้ภิกขุปาฏิโมกข์เพื่อการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธ ได้นำเสนอ แนวทางและวิธีการในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม อันมุ่งเน้นการสร้าง คุณธรรม จริยธรรม และสัมมาศีลธรรมให้เกิดขึ้นในวิถีแห่งการทำงานขององค์กรในปัจจุบันบนพื้นฐานของศีล และธรรม ตามแนวทางและหลักการในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์บนพื้นฐานของพระธรรมวินัยอันทรง ประสิทธิภาพยิ่งแห่งพระบรมศาสดาที่มีสืบเนื่องยาวนานมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจวบจนถึงปัจจุบัน หน่วยงาน ต่างๆ สามารถนำกิจกรรมและวิธีการดำเนินงานขององค์กรแนววิถีพุทธในลักษณะดังกล่าวไปกำหนด เป็นกรอบการปฏิบัติในการจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมของหน่วยงาน ที่จะสามารถสร้างผลลัพธ์ ตามเป้าประสงค์ของแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษากลไกการขับเคลื่อนการบริหารองค์กรแนววิถีพุทธที่เน้นการสร้างคุณธรรม จริยธรรม และสัมมาศีลธรรมในการทำงานให้เกิดขึ้นในองค์กร และศึกษาระบบการกำกับติดตามและประเมินผลการ ดำเนินงานองค์กรแนววิถีพุทธดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรแนววิถีพุทธอย่างยั่งยืน และเพื่อกำหนด ปัจจัยในการพัฒนาองค์กรแนววิถีพุทธต้นแบบ

2.2 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่จะมาเป็นผู้นำและเป็นทรัพยากรสำคัญในการ ริเริ่มและเข้าร่วมในการพัฒนาองค์กรวิถีพุทธต้นแบบ เพื่อให้มีบุคลากรที่เข้าใจแนวทางในสร้างสรรค์และ บริหารจัดการองค์กรแนววิถีพุทธได้อย่างแท้จริง เพื่อสร้างผลลัพธ์ตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้บนหลักการของ การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสัมมาศีลธรรมให้เกิดขึ้นในองค์กรการทำงาน

References

- Kolberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In Lickona, T. *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Nation Moral Promotion Committee. (2016). *The 1st National Moral Promotion Master Plan (2016-2021)*.
- _____. (2016). Guidelines for Driving *The 1st National Moral Promotion Master Plan (2016-2021)*.
- Phra Brahmaṅgaṇabhorn (P.A. Payutto). (2014). *Buddhadhamma*. (40th ed.). Bangkok: Phliddhamma.
- Phra Dhammapidok (P.A. Payutto). (2000). *Buddhist-Oriented Jurisprudence*. (4th ed.). Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- Phramaha Danai Upawattano (Srichan) and Amnaj Buasiri. (2015). The Model of the Organization Management for Peace: A Case Study of Wat Panyanantaram Khlongluang District, Pathumthani Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 3 (1), 23-36.